

Briuselis, 2017 11 29
COM(2017) 713 final

**KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI, EUROPOS
EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI IR REGIONŲ
KOMITETUI**

Maisto ir ūkininkavimo ateitis

Maisto ir ūkininkavimo ateitis

Turinys

1. NAUJOS APLINKYBĖS.....	3
2. SIEKIS KURTI NAUJĄ ĮGYVENDINIMO MODELĮ IR PAPERASTESNĘ BŽŪP.....	9
3. PAŽANGESNĖ, ŠIUOLAIKIŠKA IR DARNI BŽŪP.....	11
3.1. Naudojimas moksliniais tyrimais ir inovacijomis siekiant geriau susieti tai, ką žinome, su tuo, ką auginame	12
3.2. Pažangaus ir atsparaus žemės ūkio sektoriaus puoselėjimas.....	14
3.2.1. Teisingas pajamų rėmimas, padedantis ūkininkams užsidirbti pragyvenimui	14
3.2.2. Investicijomis gerinamos rinkos paskatos ūkininkams	16
3.2.3. Rizikos valdymas.....	17
3.3. Aplinkos apsaugos bei klimato politikos veiksmų stiprinimas ir vaidmuo siekiant ES aplinkos ir klimato politikos tikslų.....	18
3.4. Kaimo vietovių socialinės ir ekonominės struktūros stiprinimas.....	20
3.4.1. Ekonomikos augimas ir darbo vietų kūrimas kaimo vietovėse	20
3.4.2. Naujų ūkininkų pritraukimas	22
3.5. Piliečiams rūpimų klausimų, susijusių su tvaria žemės ūkio produktų gamyba, įskaitant sveikatą, mitybą, gyvūnų gerovę ir maisto atliekas, sprendimas.....	24
4. PASAULINIS BŽŪP ASPEKTAS	25
4.1. Prekyba.....	26
4.2. Migracija.....	27

1. NAUJOS APLINKYBĖS

ES ūkininkavimo sektorius ir kaimo vietovės atlieka svarbų vaidmenį, nuo kurio priklauso Sąjungos gerovė ir jos ateitis. ES žemės ūkis yra vienas **didžiausių pasaulyje maisto gamybos sektorių** ir užtikrina daugiau kaip 500 mln. Europos piliečių aprūpinimą maistu. ES ūkininkai taip pat yra pagrindiniai **natūralios gamtinės aplinkos sergėtojai**, nes rūpinasi gamtos ištekliais (dirvožemiu, vandeniu, oru ir biologine įvairove) **48 proc. viso ES žemės ploto** (miškininkai – dar 36 proc.), taip pat teikia būtinų **anglies dioksido absorbentų ir tiekia atsinaujinančiuosius išteklius pramonei bei energetikai**. Jie ir patys yra tiesiogiai priklausomi nuo šių gamtos išteklių. Nuo ūkininkavimo priklauso daug darbo vietų žemės ūkio sektoriuje (jame reguliariai dirba 22 mln. asmenų) arba platesniame maisto sektoriuje (ūkininkavimui, maisto perdirbimui ir susijusiai mažmeninei prekybai bei paslaugoms kartu tenka apie 44 mln. darbo vietų). **ES kaimo vietovėse iš viso gyvena 55 proc. jos piliečių¹**, jos yra **svarbios užimtumo, poilsio bei turizmo vietos**.

1 paveikslas

¹ Daugiausia kaimo ir tarpinio pobūdžio vietovėse (EBPO apibrėžtis).

Vis dėlto šios naudos negalima laikyti savaime suprantamu dalyku. Ūkininkavimas, kitaip nei dauguma kitų ekonomikos sektorių, yra labai veikiamas **oro sąlygų**; jam taip pat dažnai tenka patirti išbandymų dėl **nepastovių kainų, gaivalinių nelaimių, kenkėjų ir ligų** – dėl to kiekvienais metais bent 20 proc. ūkininkų praranda daugiau kaip 30 proc. savo pajamų, palyginti su praėjusių trejų metų vidurkiu. Taip pat akivaizdu, kad vis dar **intensyviai naudojami gamtos ištekliai**, – tai iš dalies lemia tam tikra ūkininkavimo veikla. Visas minėtas problemas gali dar labiau paaštrinti **klimato kaita**. Todėl bendra žemės ūkio politika (BŽŪP) turėtų padėti pereiti prie darnesnio žemės ūkio.

BŽŪP suteikė galimybę sukurti geriausiai integruotą **bendrają rinką**. Būtent dėl BŽŪP ES ūkininkavimo sektorius geba tenkinti piliečių poreikius, susijusius su aprūpinimu maistu, maisto sauga, kokybe ir tvarumu. Tačiau šiame sektoriuje kyla problemų dėl mažo pelningumo. Tai, be kita ko, lemia aukšti ES gamybos standartai, didelės su gamybos veiksniais susijusios sąnaudos bei pirminės gamybos sektoriaus nevienalytiškumas. Šiuo metu šis sektorius pasaulinėmis rinkos kainomis konkuruoja daugumoje sričių, pirmauja pagal maisto produktų įvairovę ir kokybę, jame taip pat pasiektas didžiausias pasaulyje žemės ūkio maisto produktų eksportas (2016 m. jo vertė buvo 131 mlrd. EUR)².

Rezultatai geri, bet reikia dirbti toliau

Tiesioginėmis išmokomis šiuo metu padedama didinti 7 mln. ūkių, apimančių 90 proc. dirbamos žemės, atsparumą. Nors šios išmokos sudaro apie 46 proc. ES ūkininkų bendruomenės pajamų, iš tiesų daugelyje regionų ir sektorių ši dalis yra kur kas didesnė. Taigi, jomis užtikrinamas santykinis ūkininkų, kuriems kenkia didelis kainų ir gamybos nepastovumas, pajamų stabilumas – taip padedama išsaugoti gyvybiškai svarbią visos ES aukštos kokybės maisto gamybos bazę³. Tų išmokų poveikį sustiprina rinkos priemonės. Vietovėms, kuriose esama gamtinių kliūčių, teikiama speciali parama.

Pagal kaimo plėtros politiką įvairiais būdais tvirtai remiama ūkių ekonomika ir gyvybiškai svarbūs kaimų pragyvenimo šaltiniai. Pagal ją remiamos investicijos, žinių kaupimas, tiekimo grandinės organizavimas, aplinkos apsauga ir su klimato kaita susiję veiksmai. Tuo grindžiamos 2014–2020 m. kaimo plėtros programos, kuriomis didinamos inovacijų ir rizikos valdymo perspektyvos. Pradėta Europos inovacijų partnerystė žemės ūkio našumo ir tvarumo srityje (EIP-AGRI) paskatino kurti žinias ir dalytis jomis. Tačiau tam, kad ūkininkams būtų lengviau gauti žinių, vis dar reikia dėti daug pastangų⁴.

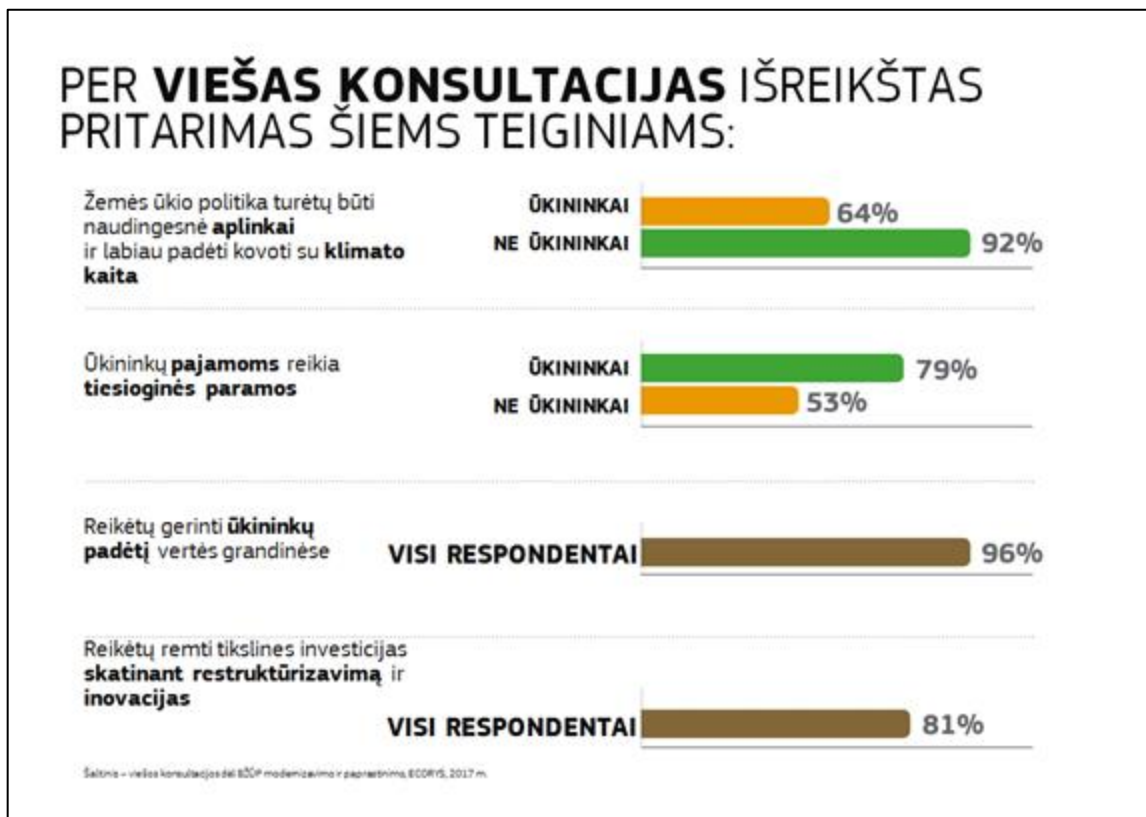
---

² Žr. https://ec.europa.eu/agriculture/trade-analysis/statistics_lt.

³ *Ecorys et al. (2016 m.). Mapping and analysis of the implementation of the CAP*, p. 76–94.

⁴ Žr. Europos inovacijų partnerystės (EIP) įgyvendinimo vertinamąjį tyrimą (2016 m. lapkričio mėn.) (https://ec.europa.eu/agriculture/external-studies/2016-eip_lt).

Galima pasimokyti iš 2017 m. pirmąjį pusmetį surengtų viešų konsultacijų dėl BŽŪP modernizavimo ir paprastinimo⁵: per jas patvirtinta plačiai paplitusi nuostata, kad esamos problemos tik iš dalies sėkmingai sprendžiamos dabartinėmis BŽŪP priemonėmis. Tai, be kita ko, aplinkos bei klimato problemos, kurias, daugumos ūkininkų ir kitų suinteresuotųjų subjektų nuomone, BŽŪP turėtų padėti spręsti veiksmingiau. Taip pat pabrėžta, kad pernelyg didelis biurokratizmas yra esminė kliūtis, dėl kurios nepavyksta pasiekti dabartinės politikos tikslų.

2 paveikslas

Su žeme susietos priemonės yra itin svarbios siekiant ES aplinkos ir klimato politikos tikslų, o pagrindiniai ekonominės veiklos vykdytojai, įgyvendinantys šiuos svarbius visuomenei tikslus, yra ūkininkai. Tokiomis aplinkybėmis tiesiogines išmokas reikia vertinti kaip būdą užtikrinti, kad didelė ES aktyviai dirbamos žemės dalis būtų tvarkoma pagal aplinkai naudingą praktiką. Tuo grindžiamos dabartinės už plotą mokamos kaimo plėtros išmokos. Iš dalies dėl BŽŪP įtakos labai išsiplėtė ekologinio ūkininkavimo sektorius: 2015 m. tokie ūkiai sudarė 6 proc. žemės ūkio naudmenų (ŽŪN), palyginti su 2 proc. 2000 m.

⁵ Žr. <https://ec.europa.eu/agriculture/consultations/cap-modernising/2017> lt.

Vertinama, kad žalinimo politikos⁶ įgyvendinimas kartais yra mažesnio užmojo negu siekta, ir per viešas konsultacijas buvo nurodyta, kad žalinimas yra pati sudėtingiausia BŽŪP dalis, su kuria susijusi didžiausia našta ir dėl kurios ši politika negali būti veiksmingai įgyvendinama. Tuo tarpu su klimato kaita susiję veiksmai tapo dar didesniu prioritetu, dėl kurio žemės ūkiu besiverčianti bendruomenė ateityje patirs didelių išlaidų⁷.

Toks požiūris akcentuotas ir naudojantis REFIT platforma, kurioje daugiausia dėmesio skirta per didelę su dabartinėmis žalinimo priemonėmis susijusiai administracinei naštai, kontrolės ir audito sistemai ir vis didesniems I-ojo ir II-ojo ramsčių priemonių⁸ sutapimams. Kaip nurodyta naudojantis REFIT platforma, reikia mažinti BŽŪP reglamentavimo našta, didinti ekonominę šios politikos naudingumą kartu užtikrinant, kad būtų pasiekti tikslai, ir labiau ją susieti su kitomis politikos sritimis.

2018 m. Europos Parlamentui ir Tarybai bus pateikta pirma dabartinės bendros BŽŪP stebėsenos ir vertinimo sistemos įgyvendinimo ataskaita, kurioje bus pristatyti pirmieji šios sistemos veikimo rezultatai. Atliekant poveikio vertinimą, kuriuo bus pagrįstas Komisijos pasiūlymas dėl bendros žemės ūkio politikos po 2020 m., bus atsizvelgta į visus turimus šios politikos ligšiolinio rezultatyvumo duomenis (įskaitant vertinimų rezultatus ir indėlių, gautą naudojantis REFIT platforma) ir šia informacija bus naudojama analizuojant konkrečius ateities sprendimus.

---

⁶ Žr. Europos Komisijos darbinį dokumentą „Žalinimo politikos apžvalga praėjus vieniems metams“ (https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/direct-support/pdf/2016-staff-working-document-greening_en.pdf), taip pat Komisijos ataskaitą Europos Parlamentui ir Tarybai dėl įpareigojimo skirti žemės ekologiniu požiūriu svarbioms vietovėms laikymosi pagal tiesioginių žalinimo išmokų sistemą (COM/2017/0152 *final*), 2017 3 29.

⁷ Žr. tyrimą „*Ecampa2*“ (2016 m.), kuriame pateiktas naujausias vertinimas, kokios yra ES žemės ūkio politikos galimybės mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų kieki (http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101396/jrc101396_ecampa2_final_report.pdf)

⁸ Per REFIT platformą pateiktos nuomonės dėl kompleksinės paramos, žalinimo, I-ojo ir II-ojo ramsčių priemonių sutapimų, kontrolės ir audito, paramos kaimo plėtrai ir ūkių subsidijavimo reformai skirtų ES teisės aktų. Jos paskelbtos https://ec.europa.eu/info/law/law-making-process/overview-law-making-process/evaluating-and-improving-existing-laws/reducing-burdens-and-simplifying-law/refit-platform/refit-platform-recommendations_lt.

Perspektyvi BŽŪP

Siekiant **Sutartimi nustatytų** su BŽŪP susijusių **tikslų**, BŽŪP buvo **nuolat tobulinama, ir didėjo** su ja susijusi **ES pridėtinė vertė**. Taip pat labai padidėjo pagal ją skiriamas dėmesys **aplinkos apsaugai, klimatui ir bendrai kaimo vietovių aplinkai**, kurioje vykdoma ūkininkavimo veikla. Tai suteikė galimybę nuo 2005 m. beveik 9 proc. padidinti šio sektoriaus produktyvumą ir kartu sumažinti jame išmetamų šiltnamio efektą sukeliančių dujų (ŠESD) kiekį (24 proc. nuo 1990 m.) bei mažinti naudojamų trąšų kiekį, taip gerinant vandens kokybę. Tačiau jei nebus tvirtesnės ir platesnio užmojo politinės paramos, neverta tikėtis, kad ES žemės ūkyje išmetamų teršalų kiekis bus toliau taip pat sparčiai mažinamas. BŽŪP turi padėti dar ryžtingiau spręsti šias problemas ir, visapusiškai derinantis prie kitų sričių politikos, atlikti pagrindinį vaidmenį įgyvendinant J.-C. Junckerio vadovaujamos Komisijos prioritetus, ypač:

- didinti kokybišką **užimtumą, ekonomikos augimą ir investicijas**,
- išnaudoti **energetikos sąjungos, žiedinės ekonomikos ir bioekonomikos** potencialą, **kartu stiprinant aplinkos apsaugą, kovojant su klimato kaita ir prie jos prisitaikant**,
- pritaikyti laboratorijose atliekamų **mokslinių tyrimų ir inovacijų** rezultatus dirbamuose laukuose ir rinkose,
- visiškai prijungti ūkininkus ir kaimus prie **skaitmeninės ekonomikos** ir
- padėti įgyvendinti Europos Komisijos **migracijos** darbotvarkę.

Be to, ES yra tvirtai įsipareigojusi imtis veiksmų pagal **21-osios Klimato kaitos konferencijos Paryžiaus susitarimą ir Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslus (DVT)**. BŽŪP visų pirma yra grindžiama politika, išdėstyta 2030 m. klimato ir energetikos politikos strategijoje (joje ūkininkavimo sektorius raginamas padėti siekti visos ekonomikos tikslo iki 2030 m. 40 proc. sumažinti išmetamų ŠESD kiekį) ir ES prisitaikymo prie klimato kaitos strategijoje. ES aplinkos apsaugos tikslų turi labiau siekti ir Europos ūkiai. Minėtų įsipareigojimų nebūtų įmanoma įvykdyti, jeigu nedalyvautų ūkininkai, miškininkai ir kiti kaimo subjektai, kurie valdo daugiau kaip pusę ES žemės, yra pagrindiniai atitinkamų gamtos išteklių naudotojai ir sergėtojai, teikia svarbių anglies dioksido absorbentų ir atsinaujinančiųjų išteklių pramonei bei energetikai. Todėl **moderni BŽŪP turėtų padidinti ES pridėtinę vertę – apimti platesnius aplinkos bei klimato politikos tikslus ir padėti spręsti piliečiams rūpimus su darnia žemės ūkio gamyba susijusius klausimus**.

2016 m. Korko 2.0. deklaracijoje „Geresnis gyvenimas kaimo vietovėse“ paskelbti plataus užmojo siekiai, susiję su perspektyvia ES žemės ūkio ir kaimo ateitimi ir galima jų nauda visuomenei. Joje pateikta darbotvarkė, pagal kurią reikėtų pertvarkyti BŽŪP, kad ją būtų galima geriau įgyvendinti ir priderinti prie dabartinių uždavinių. Ypač reikia investuoti į įgūdžius, viešąsias paslaugas, infrastruktūrą ir gebėjimų stiprinimą kuriant gyvybingas kaimų bendruomenes.

ES ŽEMĖS ŪKIO VAIDMUO SIEKIANT DARNAUS VYSTYMOSI TIKSLŲ

3 paveikslas

Per **viešas konsultacijas** akcentuota visų trijų darnos aspektų (ekonominio, aplinkos ir socialinio) svarba ir jie susieti su bendru poreikiu **modernizuoti** ir **paprastinti** politiką.

2017 m. kovo 1 d. **Komisijos baltojoje knygoje dėl Europos ateities** pradėta plataus masto diskusija dėl ES ateities, raginant Sąjungą ir jos valstybes nares labiau bendrauti su piliečiais, būti atskaitingesnes jiems ir greičiau bei geriau siekti bendrai sutartų tikslų, pavyzdžiui, kurti Europos socialinių teisių ramstį. 2017 m. birželio 28 d. diskusijoms skirtu Komisijos dokumentu dėl ES finansų ateities paskatinta tolesnė diskusija, jame išdėstytos būsimos ES biudžeto raidos galimybės ir scenarijai, įskaitant, be kitų galimybių, dalinį bendrą BŽŪP finansavimą ir jo reikšmę. Šiame diskusijoms skirtame dokumente primenama, kad ES biudžetas ir toliau turėtų atitikti esamas tendencijas, formuosiančias ES ateinančiais metais. Be to, yra nemažai naujų iššūkių, kuriems spręsti ES biudžete turės būti skirta daugiau lėšų nei dabar. Atsižvelgiant į tai, reikės įvertinti visas esamas priemones, įskaitant BŽŪP. Taigi, šiame komunikate nesiekama nei iš anksto numatyti šios diskusijos rezultato, nei pateikti pasiūlymų dėl kitos daugiamečių finansinės programos (DFP).

Diskusijoms skirtame dokumente dėl ES finansų ateities paraginta siekti naujo, tvaraus ekonomikos augimo, kompleksiškai ir darniai sprendžiant ekonominius, socialinius bei aplinkos apsaugos klausimus ir skiriant daugiau dėmesio viešųjų gėrybių teikimui.

Tokios yra aplinkybės, kuriomis reikia žengti tolesnius BŽŪP raidos žingsnius – ją modernizuoti bei supaprastinti ir, derinant prie kitų sričių ES politikos, spręsti daugybę neatidėliotinių uždavinių, atskleisti tai, kas yra geriausia Sąjungos ūkininkavimo sektoriuje ir kaimo vietovėse, daugiau dėmesio teikiant aukštiesiems standartams bei realiems rezultatams, ir padėti ūkininkams numatyti bei valdyti aktualius ateities uždavinius ir permainas.

2. SIEKIS KURTI NAUJĄ ĮGYVENDINIMO MODELĮ IR PAPRASTESNĘ BŽŪP

BŽŪP reikia įvairiais atžvilgiais tobulinti ir tikslinti jos atsaką į iššūkius ir galimybes ES, nacionaliniu, regioniniu, vietos ir ūkio lygmenimis. Tai apima ir pastangas racionalizuoti BŽŪP valdymą bei gerinti jos įgyvendinimą laikantis ES tikslų, taip pat labai sumažinti biurokratizmą ir administracinę našlą.

Dabartinė BŽŪP įgyvendinimo sistema pagrįsta išsamiais ES lygmens reikalavimais ir joje nustatyta griežta kontrolė, sankcijos bei audito procedūros. Šios taisyklės dažnai yra labai griežto privalomojo pobūdžio ir taikomos iki pat ūkių lygmens. Tačiau Sąjungos žemės ūkio ir klimato aplinka labai skirtinga, todėl nei principas „iš viršaus į apačią“, nei visiems taikomas vienodas požiūris nepadaeda siekti norimų rezultatų ir ES pridėtinės vertės.

Pagal būsimos BŽŪP įgyvendinimo modelį **Sąjunga turėtų nustatyti pagrindinius politikos principus** (BŽŪP tikslus, bendrąsias intervencijos rūšis ir pagrindinius reikalavimus), o **valstybės narės turėtų priimti didesnę atsakomybę** ir būti atsakingesnės už tai, **kaip jos siekia tikslų ir sutartų tikslinių rodiklių**. BŽŪP tikslai turėtų atitikti ne tik ES sutartimi nustatytus įpareigojimus, bet ir jau sutartus tikslus bei tikslinius rodiklius, pavyzdžiui, klimato kaitos (kaip susitarta 21-ojoje Klimato kaitos konferencijoje), biologinės įvairovės ir kai kuriuos darnaus vystymosi tikslus. Rengdamos BŽŪP strateginius planus, valstybės narės atsižvelgs į planavimo priemones, nustatytas pagal ES aplinkos ir klimato srities teisės aktus bei politiką⁹. Kartu valstybės narės turėtų užtikrinti biudžeto vykdymo patikinimui reikalingą patikimą veiklos rezultatų stebėseną ir ataskaitų teikimą.

Didesnis subsidarumas teiktų galimybę labiau atsižvelgti į vietos sąlygas ir poreikius siekiant atitinkamų tikslų ir tikslinių rodiklių. Valstybės narės pačios derintų savo BŽŪP intervencines priemones, kad jomis būtų kuo geriau siekiama ES tikslų. Nors būtų paliktos dabartinės valdymo struktūros (jos turi ir toliau užtikrinti veiksmingą politikos tikslų įgyvendinimo stebėseną ir privalomą jų vykdymą), valstybės narės taip pat turėtų **daugiau įtakos kuriant paramos gavėjams taikytiną atitikties ir kontrolės sistemą** (įskaitant kontrolės priemones ir sankcijas).

---

⁹ Pavyzdžiui, „Natura 2000“ valdymo planus ir prioritetinių veiksmų programas, upių baseinų valdymo planą, oro kokybės programas ir oro taršos mažinimo programas, biologinės įvairovės strategijas.

Kad būtų galima padidinti ES pridėtinę vertę ir išsaugoti veikiančią žemės ūkio vidaus rinką, valstybės narės priimtų savo sprendimus ne pavieniui, o dalyvaudamos sisteminguose procese, per kurį būtų parengtas **BŽŪP strateginis planas**, apimantis ir I-ojo ramsčio, ir II-ojo ramsčio intervencines priemones, – taip būtų užtikrintas didesnis visos būsimos BŽŪP politikos nuoseklumas ir derėjimas su kitų sričių politika. Todėl šiuo įgyvendinimo modeliu ir toliau bus užtikrinta, kad būtų taikomos visiems vienodos sąlygos, išlaikytas bendras politikos pobūdis ir du jos ramsčiai. Komisija tokius planus vertintų ir tvirtintų siekdama, kad BŽŪP kuo labiau padėtų įgyvendinti ES prioritetus bei tikslus ir kad valstybės narės pasiektų savo klimato ir energetikos sričių tikslus. Tai svarbu norint užtikrinti, kad būtų toliau laikomasi bendro požiūrio į aplinkos ir klimato politikos tikslų įgyvendinimą visose valstybėse narėse. Vienintelė šiomis aplinkybėmis perspektyvi politikos galimybė yra siekiamų tikslų užmojo didinimas.

Planavimo procesas turėtų tapti kur kas paprastesnis, tikrai ne toks sudėtingas kaip dabartinis kaimo plėtros programavimas. Tai reiškia, kad ES teisės aktuose visų pirma turėtų nelikti tokių privalomų su atitiktimi reikalavimams susijusių nuostatų kaip išsamūs priemonių aprašai ir tinkamumo finansuoti taisyklės. Toks supaprastinimas taip pat būtų palankus integruotam ir novatoriškam požiūriui, o politikos programa taptų lankstesnė ir palankesnė inovacijoms.

Tai reiškia, kad BŽŪP ir valstybių narių planais turėtų būti visų pirma siekiama tikslų ir numatytų rezultatų, o valstybėms narėms ir regionams būtų palikta pakankamai laisvės atsižvelgti į konkrečias aplinkybes. Vadovaujantis logika, kuria grindžiamas Komisijos „į rezultatus orientuoto biudžeto“ principas, **būsimą įgyvendinimo sistema** turėtų būti **labiau orientuota į rezultatus**, didinti **subsidiarumą** suteikiant valstybėms kur kas svarbesnę vaidmenį rengiant BŽŪP programas, padėti siekti sutartų **realių pakankamų tikslų** ir **mažinti su ES susijusią administracinę** paramos gavėjų **naštą**. Tokiomis aplinkybėmis supaprastinto išlaidų apmokėjimo tvarka ir šiuolaikinės technologijos teikia labai didelių galimybių sumažinti šią naštą, ypač susijusią su kontrole. Taikant ne tokio griežto privalomojo pobūdžio sistemą, tokia pažanga turėtų būti naudinga ir ūkininkams, ir piliečiams.

Taigi, kaip teigiama Korko 2.0 deklaracijoje, visa BŽŪP struktūra būtų palanki tikslingai intervencijai siekiant aiškiai nustatytų ekonomikos, socialinių bei aplinkos apsaugos tikslų ir kartu atsižvelgiant į atitinkamų teritorijų poreikius ir siekius.

Kita labai svarbi Komisijos užduotis, žinoma, būtų priežiūra, kaip siekiama rezultatų ir laikomasi pagrindinių ES taisyklių bei tarptautinių įsipareigojimų, remiantis gerai suplanuota audito ir užtikrinimo sistema. Šiuo tikslu užtikrinimo procesas turėtų būti priderintas prie politikos proceso, orientuoto į rezultatus, reikalavimų, be kita ko, nustatant ir taikant patikimus ir išmatuojamus rodiklius, vykdant patikimą veiklos rezultatų stebėseną ir teikiant ataskaitas.

3. PAŽANGESNĖ, ŠIUOLAIKIŠKA IR DARNI BŽŪP

Europos piliečiams turėtų būti toliau tiekiami saugūs, aukštos kokybės, įperkami, maistingi ir įvairūs maisto produktai. Tokių maisto produktų gamybos ir pardavimo būdai turėtų atitikti piliečių lūkesčius, ypač susijusius su poveikiu jų sveikatai, aplinkai ir klimatui. Kad būtų galima tai užtikrinti tokiomis aplinkybėmis, kai didėja pasaulio gyventojų skaičius, našta aplinkai ir vyksta klimato kaita, BŽŪP turi toliau vystytis, būti orientuota į rinką ir pagal ją toliau turi būti remiamas ES šeimos ūkio modelis visuose Sąjungos regionuose. Be to, BŽŪP turėtų remti pastangas šalinti pagrindines migracijos į ES priežastis ir derintis prie jų.

4 paveikslas

Šiuos tikslus bus įmanoma pasiekti remiantis tuo, kas jau pasiekta įgyvendinant BŽŪP tikslus, naujomis ekonomikos, klimato, aplinkos apsaugos, socialinėmis, technologijų, pramonės ir politikos aplinkybėmis. Tolesniame skirsnyje išdėstyti pagrindiniai būsimos BŽŪP tikslai:

- puoselėti pažangų ir atsparų žemės ūkio sektorių,
- stiprinti aplinkos apsaugą bei klimato politikos veiksmus ir padėti siekti ES aplinkos ir klimato politikos tikslų,
- stiprinti socialinę ir ekonominę kaimo vietovių struktūrą.

Siekiant šių tikslų žemės ūkio sektorių ir ES kaimo vietoves reikės labiau susieti su žmogiškojo kapitalo raida bei mokslo tyrimais ir labiau remti inovacijas.

Pagal būsimą BŽŪP ir toliau turės būti atsižvelgiama į visuomenės lūkesčius, susijusius su maisto gamyba, visų pirma maisto sauga, maisto kokybe, aplinkos apsauga ir gyvūnų gerovės standartais.

3.1. Naudojimas moksliniais tyrimais ir inovacijomis siekiant geriau susieti tai, ką žinome, su tuo, ką auginame

Inovacijos įvairiose srityse (pavyzdžiui, agronomijoje – gamtos įkvėpti sprendimai, veislininkystės (selekcijos) naujovės, vertikalusis ūkininkavimas, zootechnikos, biologijos, technologinės, skaitmeninės, organizacinės ir su produktais susijusios inovacijos) yra lengvai prieinamos ir gali padėti didinti ES žemės ūkio ir aprūpinimo maistu sistemų daugiafunkciškumą. Moksliniai tyrimai ir inovacijos yra vienas iš pagrindinių elementų, padedančių spręsti visas problemas – ekonomines, aplinkos ir socialines, – kurių kyla ES ūkių sektoriuje ir kaimo vietovėse. Kaimo vietovių poreikiai ir indėlis turėtų būti aiškiai numatyti Europos Sąjungos mokslinių tyrimų darbotvarkėje, o pagal būsimą BŽŪP reikės dar labiau stiprinti **sąveiką su mokslinių tyrimų ir inovacijų politika skatinant inovacijas**.

Technologijų plėtra ir skaitmeninimas teikia galimybę labai padidinti išteklių naudojimo efektyvumą, tobulinant aplinkos ir klimato kaitos atžvilgiu pažangų žemės ūkį ir taip mažinant ūkininkavimo poveikį aplinkai ir klimatui, didinant atsparumą, gerinant dirvožemio būklę ir mažinant ūkininkų išlaidas. Vis dėlto naujų technologijų diegimas ūkininkavimo sektoriuje vis dar neatitinka lūkesčių ir yra nevienodai paplitęs visoje ES, todėl visų pirma reikia suteikti daugiau galimybių mažiems ir vidutinio dydžio ūkiams naudotis technologijomis.

Ne tik technologijos, bet ir galimybės gauti **patikimų, aktualių ir naujų žinių yra labai skirtingos visoje Sąjungoje**. Tai trukdo veiksmingai taikyti kai kurias BŽŪP priemones, taip pat mažina bendrą ūkininkavimo sektoriaus konkurencingumą ir plėtros potencialą. Ir, priešingai, BŽŪP teikiamos galimybės didinti žinių, kuriomis tarpusavyje keičiasi partneriai įvairiose ES dalyse, srautus teikia daug pridėtinės vertės, nes taip mažinamos išlaidos, didinamas ES finansavimo poveikis ir spartinamos inovacijos įvairiose ES dalyse.

PAŽANGAUS ŽEMĖS ŪKIO TEIKIAMA NAUDA

Didesni GAMYBOS PAJĖGUMAI

Optimalus sodinimas, augalų priežiūros priemonių naudojimas ir derliaus ėmimas didina derlingumą.

Tikroju laiku gaunami duomenys ir GAMYBOS INFORMACIJA

Galėdami tikroju laiku gauti informaciją apie saulės šviesos intensyvumą, dirvos drėgnį, rinkas, gyvulių bandos valdymą ir kitus dalykus, ūkininkai geba geriau ir greičiau priimti sprendimus.

Geresnė KOKYBĖ

Tiksli informacija apie gamybos procesus ir kokybę padeda ūkininkams prisitaikyti ir padidinti savo produktų išskirtinumą, taip pat maistinę vertę.

Geresnė GYVULIŲ SVEIKATA

[rengtais jutkliais galima anksti nustatyti gyvūnų sveikatos problemas ir jų išvengti, todėl reikia mažiau gydymo. Geriau valdyti gyvulus galima ir nustatant virtualių jų buvimo vietos stebėjimo perimetrą (angl. „geofencing“).

Mažesnis VANDENS SUVARTOJIMAS

Naudojant dirvos drėgno jutiklius ir tiksliau prognozuojant oro sąlygas suvartojama mažiau vandens.

Mažesnės GAMYBOS SĄNAUDOS

Dėl automatinių pasėlių ir gyvulių valdymo procesų efektyviau naudojant išteklius mažėja gamybos sąnaudos.

Tikslus ŪKIŲ IR DIRBAMŲ LAUKŲ VERTINIMAS

Aristesnio derliaus duomenys padeda ūkininkams planuoti ir prognozuoti būsimą pasėlių derlių ir savo žemės sklypų vertę.

Mažesnis POVEIKIS APLINKAI, ENERGIJAI IR KLIMATUI

Efektyviau naudojant išteklius mažėja maisto gamybos poveikis aplinkai ir klimatui.

5 paveikslas

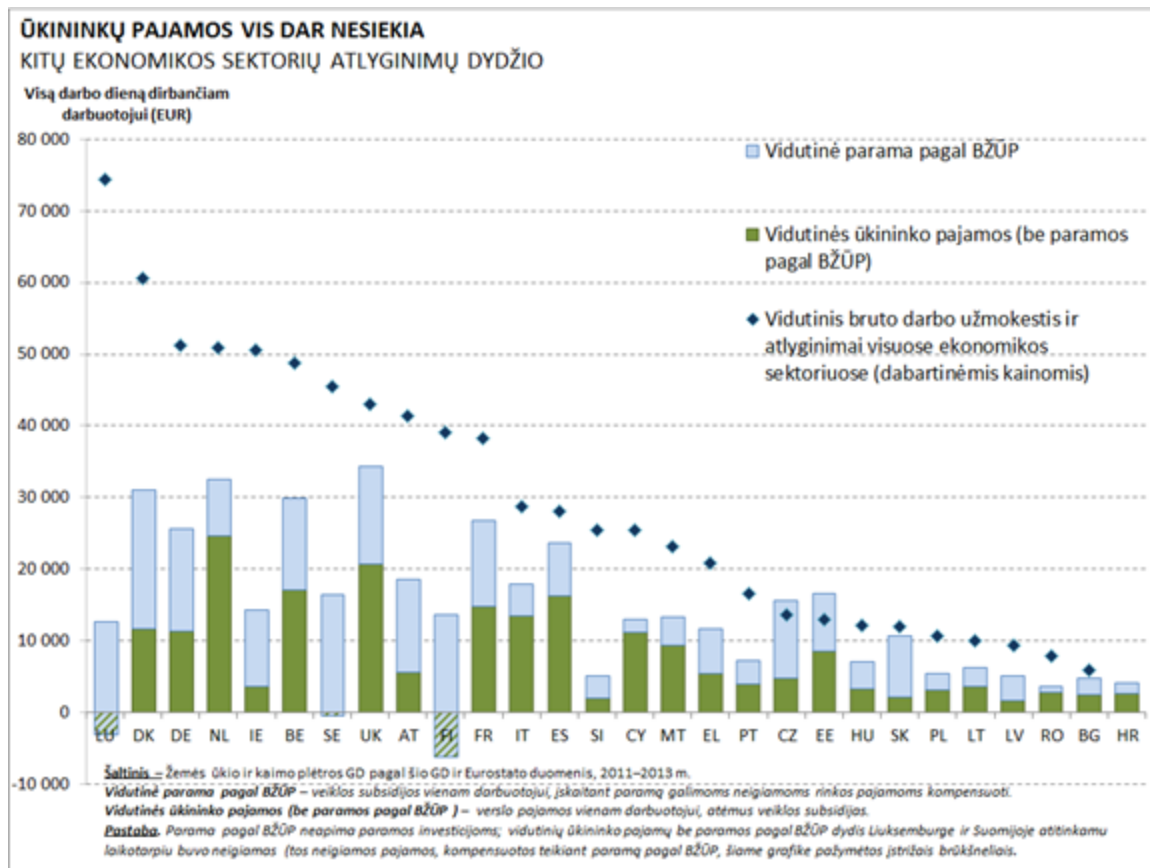
Parama žinioms kaupti, inovacijoms ir technologijoms diegti bus itin svarbi perspektyviai BŽŪP. Programos, kuriomis siekiama gerinti ekonominės ar socialinės veiklos rezultatus arba didinti aplinkosaugos veiksmingumą, taip pat prisitaikyti prie klimato kaitos ir ją švelninti, bus susietos su konsultavimo paslaugomis, taip teikiant žinių, patarimų, įgūdžių ir naujovių.

Europos inovacijų partnerystė žemės ūkio našumo ir tvarumo srityje (AGRI-EIP) ir vandens politikos srities Europos inovacijų partnerystė akivaizdžiai padeda telkti žemės ūkio sektoriaus inovacijų pastangas. Pagal šią partnerystę jau finansuoti bandomieji projektai, kuriuose dalyvauja keli dalyviai, ir visoje Europoje vykdoma tinklaveika, kad naujos žinios būtų visuotinai prieinamos. Jos sėkmė priklauso nuo bendrų patarėjų, žemės ūkio profesinio mokymo ir švietimo sistemų, tyrėjų ir ūkininkų organizacijų veiklos rezultatų – tai dažnai vadinama **žemės ūkio žinių ir inovacijų sistema (ŽŪŽIS)**, kuri labai skirtingai veikia įvairiose valstybėse narėse. Ypač svarbus ir išskirtinis yra ūkininkų konsultantų vaidmuo. Pagal šiuolaikišką BŽŪP reikėtų remti geresnes ūkininkų konsultavimo paslaugas ŽŪŽIS. Tai turėtų būti BŽŪP strateginių planų patvirtinimo sąlyga ir tai reikėtų palengvinti stiprinant paramą ūkininkų tarpusavio mainams, tinklaveikai ir bendradarbiavimui, be kita ko, per **gamintojų organizacijas (GO)**, nes jos gali būti svarbios tarpininkės, padedančios ūkininkams labai reguliariai keistis žiniomis, diegti inovacijas ir mažinti išlaidas.

3.2. Pažangaus ir atsparaus žemės ūkio sektoriaus puoselėjimas

3.2.1. Teisingas pajamų rėmimas, padedantis ūkininkams užsidirbti pragyvenimui

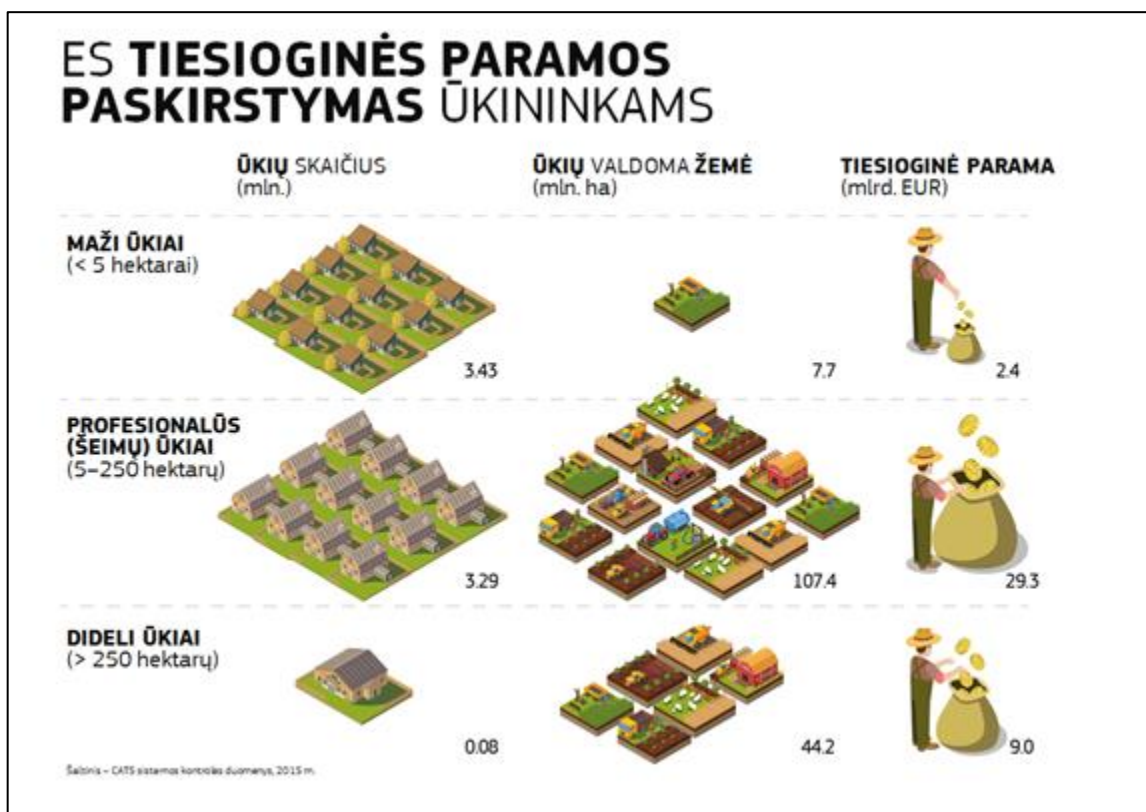
Kaip pabrėžta *Diskusijoms skirtame dokumente dėl ES finansų ateities*, tiesioginėmis išmokomis iš dalies mažinamas atotrūkis tarp žemės ūkio pajamų ir pajamų kituose ekonomikos sektoriuose. Jomis teikiama svarbi pajamų garantija, taip užtikrinant, kad žemės ūkio veikla būtų vykdoma visose Sąjungos dalyse, įskaitant vietas, kuriose esama gaminių kliūčių (toms vietovėms skirtos išmokos mokamos ir pagal kaimo plėtros politiką), ir iš to būtų gaunama įvairios atitinkamos naudos ekonomikai, aplinkai bei socialiniam gyvenimui, įskaitant teikiamas viešąsias gėrybes. Taigi, tiesioginės išmokos tebėra viena iš pagrindinių BŽŪP elementų ir atitinka ES sutartimi nustatytus su šia politika susijusius įpareigojimus.

6 paveikslas

Tiesioginės išmokos apskritai padeda stabilizuoti ūkių pajamas, tačiau kadangi 20 proc. ūkininkų gauna 80 proc. visų išmokų, kartais pasigirsta kaltinimų neteisingumu. Šie skaičiai atitinka sistemą, kurioje išmokos yra susietos su žeme, o žemė yra daugiausia sutelkta nedidelės ūkininkų dalies valdose. Pusė pagal BŽŪP teikiamos paramos gavėjų yra labai maži ūkiai, o dauguma išmokų skiriama vidutinio dydžio profesionaliems šeimų ūkiams, tačiau reikėtų skatinti paramą paskirstyti proporcingiau. Tiesioginių išmokų tikslas bus sėkmingiau ir veiksmingiau pasiektas, jeigu jos bus supaprastintos ir tikslingesnės. Vis dėlto, ką nors keičiant, reikėtų išlaikyti vieną iš vertingiausių šios politikos aspektų – išsaugoti gerai veikiančią vidaus rinką, pagal BŽŪP sukurtą per daugelį metų.

7 paveikslas

Siekiant tiesioginėmis išmokomis tikslingiau užtikrinti visų ūkininkų pajamas visoje ES, kaip paraginta minėtame *diskusijoms skirtame dokumente*, reikėtų ištirti šias galimybes užtikrinti teisingą ir tikslingesnį ūkininkų pajamų rėmimą (sąrašas neišsamus):

- privalomai apriboti tiesioginių išmokų dydį, atsižvelgiant į darbo jėgą, kad nebūtų neigiamo poveikio darbo vietoms,
- taip pat būtų galima nustatyti laipsniškai mažinamas išmokas ir taip sumažinti paramą didesniems ūkiams,
- skirti daugiau dėmesio perskirstymo išmokoms, kad būtų galima tikslingai teikti paramą, pvz., mažiems ir vidutinio dydžio ūkiams,

- užtikrinti, kad parama būtų skiriama tikriems ūkininkams, visų pirma tiems, kurie aktyviai ūkininkauja ir iš to užsidirba pragyvenimui.

Kartu BŽŪP turi padėti įgyvendinti „[ES] narių – didelių ar mažų, Rytų ar Vakarų, Šiaurės ar Pietų – lygybės“ principą, kurį savo 2017 m. pranešime apie Sąjungos padėtį priminė Komisijos Pirmininkas J.-C. Junckeris. Šiuo atžvilgiu valstybėse narėse turėtų būti sumažinti pagal BŽŪP teikiamos paramos skirtumai. Nors ir tenka pripažinti, kad visoje ES labai skiriasi santykinės darbo ir žemės sąnaudos, taip pat žemės ūkio potencialas, visiems ES ūkininkams kyla panašių sunkumų.

3.2.2. *Investicijomis gerinamos rinkos paskatos ūkininkams*

BŽŪP turėtų dar labiau padėti ūkininkams rinkoje užsidirbti daugiau pinigų. Akivaizdu, kad reikia didinti **investicijas** į ūkių restruktūrizavimą, modernizavimą, inovacijas, įvairinimą ir naujų technologijų diegimą bei skaitmeninių technologijų teikiamas galimybes, tokias kaip tikslusis ūkininkavimas, naudojimas dideliais duomenų rinkiniais ir švari energetika, siekiant didinti kiekvieno ūkio tvarumą, konkurencingumą ir atsparumą, be kita ko, neigiamam klimato kaitos poveikiui. Ūkininkų padėtis maisto tiekimo grandinėje yra svarbus veiksnys, į kurį bus taip pat atsižvelgta numatomame pasiūlyme gerinti ES maisto tiekimo grandinę¹⁰. Reikia papildomai apsvastyti, kokį vaidmenį turi atlikti žemės ūkio produktų gamintojų organizacijos ir kaip užtikrinti, kad jų veiklą būtų veiksminga. Pripažintos gamintojų organizacijos galėtų padėti ūkininkams sustiprinti jų derybinę poziciją vertės grandinėje ir bendradarbiauti siekiant sumažinti išlaidas ir pagerinti savo konkurencingumą, taip padidinant rinkos paskatas. Gamintojų organizacijos yra ypač svarbios smulkiesiems ūkininkams, todėl svarbu, kad jos būtų organizuojamos taip, kad teiktų galimybių ir jiems. Kuriamos tvarios kaimo vertės grandinės tokiose kaip biopramonės, bioenergetikos ir žiedinės ekonomikos, taip pat ekologinio turizmo srityse teikia ūkininkams ir kaimo įmonėms galimybių įvairinti savo verslą, apsidrausti nuo rizikos ir gauti papildomų pajamų, todėl pagal šią politiką reikėtų vis labiau siekti remti tokias pastangas.

Taip pat reikėtų gerinti pagal BŽŪP teikiamos paramos investicijoms rezultatus, geriau susiejant verslo konsultacijas ir kolektyvinių investicijų bei mechanizmų, kuriais užtikrinama veiksminga sąsaja su moksliniais tyrimais ir inovacijomis, skatinimą. Dabartinio investicijų trūkumo žemės ūkyje problemą būtina spręsti, be kita ko, daugiau naudojantis naujoviškais finansinėmis priemonėmis, pagal kurias atsižvelgiama į ūkininkavimo ypatumus, ir įgyvendinant geriau integruotus projektus, kuriais susiejamos įvairios ES priemonės (ESIF, ESI fondai). Tolesnių gairių galima gauti toliau bendradarbiaujant su Europos investicijų banku (EIB).

---

¹⁰ 2018 m. Komisijos darbo programa. Vieningosnės, stipresnės ir demokratiškesnės Sąjungos darbotvarkė, COM(2017)650 *final*, 2017 10 24.

3.2.3. Rizikos valdymas

BŽŪP labiau orientuojant į rinką, dėl stipresnio rinkos poveikio kilo didesnė nepastovių kainų rizika ir ėmė didėti neigiama įtaka pajamoms. Rizika kyla ir dėl klimato kaitos, dažnesnių su ja susijusių ekstremalių įvykių bei sunkesnių jų padarinių, taip pat dažnesnių sanitarijos ir fitosanitarijos krizių, nuo kurių kenčia ES auginami gyvuliai ir agronominis turtas. Nors **ūkininkai, kaip verslininkai, galiausiai yra atsakingi** už savo pačių parengtas ūkių strategijas, svarbu ūkininkavimo sektoriui nustatyti patikimą planą, kaip sėkmingai išvengti rizikos ir krizių arba jas valdyti, siekiant didinti šio sektoriaus atsparumą ir kartu suteikti reikiamų paskatų sutelktinėms privačioms iniciatyvoms.

8 paveikslas

Pagal BŽŪP jau dabar siūlomas keliasluoksnis **ūkininkams skirtas priemonių rinkinys, padėsiantis išvengti rizikos ir ją valdyti**, – nuo tiesioginių išmokų ir intervencijos į rinką iki kompensacijų po krizių ir dabartinių antrojo ramsčio priemonių, visų pirma pajamų stabilizavimo priemonės (PSP) ir paramos draudimui. Veiksmingos galėtų būti, pavyzdžiui, konkrečiam sektoriui skirtos stabilizavimo priemonės, kurios būtų taikomos pasiekus kritinį (20 proc.) pajamų praradimo lygį. Svarbu apsvarstyti, ar reikia toliau keisti šio priemonių rinkinio struktūrą, kad jis būtų veiksmingesnis. Be to, reikėtų ištirti, kaip būtų galima geriau išnaudoti esamas rizikos valdymo galimybes, pavyzdžiui, naudojant indeksus, pagal kuriuos apskaičiuojamos ūkių prarastos pajamos, mažinant biurokratizmą ir sąnaudas.

Visų pirma galima padėti žemės ūkiu besiverčiančiai bendruomenei geriau suprasti rizikos valdymo priemones bei apsvarstyti galimybę jas taikyti (ypač naudotis žemės ūkio draudimu). Daugiau žinių apie šių sistemų naudą galima suteikti per kaimo plėtros srities mokymus, žinių perdavimo iniciatyvas ir įtraukiant šią temą į ūkių konsultavimo paslaugas.

Artimiausiu metu bus sukurta nuolatinė ES lygmens rizikos valdymo platforma, tapsianti ūkininkų, valdžios institucijų ir suinteresuotųjų subjektų forumu, kuriame jie galės dalytis patirtimi ir geriausia praktika, ir bus siekiama geriau įgyvendinti dabartines priemones ir patikima informacija pagrįsti būsimumus politikos pokyčius.

Taip pat vertėtų iširti, kaip būtų galima toliau plėtoti **integruotą ir nuoseklų** požiūrį į rizikos prevenciją, valdymą ir atsparumą, pagal kurį derėtų ir viena kitą papildytų ES lygmens intervencija ir valstybių narių strategijos bei privačiojo sektoriaus priemonės, kuriomis siekiama pajamų stabilumo ir mažinti su klimatu susijusią riziką. Tokiomis aplinkybėmis būtina vadovautis lanksčiu požiūriu, kad būtų įmanoma priimti sprendimus, derinamus prie įvairių su regionu ir sektoriumi susijusių ūkininkų poreikių, ir padėti jiems orientuotis į rinką.

Vis dėlto reikėtų paieškoti ir naujų galimybių. Finansinėmis priemonėmis, skatinančiomis privataus kapitalo įplaukas, galima padėti išspręsti laikino pinigų srautų trūkumo problemą. Taip pat galima numatyti kartu su dabartiniu rizikos valdymo priemonių rinkiniu taikyti kitas papildomas priemones, kaip antai teikti paramą savitarpio fondams perdrausti arba skatinti apdairiai taupyti.

Be BŽŪP priemonių rinkinio, **būtų galima padėti ir tam tikrais atskirų valstybių narių lygmens veiksmais**, tačiau jie turėtų būti suderinti su valstybės pagalbos taisyklėmis. Jų gali būti imamasi, pavyzdžiui, dėl tokių mokesčių politikos nuostatų, kuriomis ūkininkai šiuo metu neskatinami taupyti gero derliaus metais, kad lengviau ištvirtų nepalankius metus.

3.3. Aplinkos apsaugos bei klimato politikos veiksnių stiprinimas ir vaidmuo siekiant ES aplinkos ir klimato politikos tikslų

Klimato kaita ir gamtos išteklių trūkumas toliau darys poveikį ūkininkavimui, dėl to kils aprūpinimo maistu sunkumų. ES 2030 m. klimato ir energetikos tiksliniais rodikliais nustatyti plataus užmojo siekiai, prie kurių privalo prisidėti visi sektoriai. Kaip ir kiti sektoriai, žemės ūkio sektorius turėtų tinkamai prisidėti prie šių siekių, kaip nurodyta Komisijos pasiūlymuose dėl pastangų pasidalijimo ir žemės naudojimo, žemės naudojimo paskirties keitimo ir miškininkystės (LULUCF). Vis dėlto žemės ūkis yra vienas iš jautriausių klimato kaitai sektorių. Dėl vandens stokos ir kritulių pokyčių, bendro temperatūros kilimo ir nepastovumo, stiprėjančių ir dažnėjančių su klimato kaita susijusių ekstremalių reiškinių, (naujų) kenkėjų bei ligų ir jų atsparumo, taip pat gaisrų rizikos jau dabar kyla žemės ūkio bei miškininkystės praktikos ir gamybos problemų. Vis dėlto ūkininkai ir miškininkai yra ne tik gamtos išteklių naudotojai, bet ir nepakeičiami ekosistemų, gamtos buveinių bei kraštovaizdžio tvarkytojai. Nauja BŽŪP turėtų būti **platesnio užmojo politika** ir pagal ją **daugiau dėmesio turėtų būti skiriama rezultatams**, susijusiems su **išteklių naudojimo efektyvumu, aplinkos apsauga ir klimato srities veiksmais**.

Pagal būsimą BŽŪP reikėtų optimaliai naudotis mokslinių tyrimų rezultatais, užtikrinti, kad žinios būtų perduodamos bei naudojamos, ir remti pažangių technologijų sklaidą, taip kuo labiau padidinant ES žemės ūkio vaidmenį siekiant ES ir pasaulio tikslų. Klimato kaitos atžvilgiu pažangus ūkininkavimas, remiamas mokymu, patarimais ir inovacijomis, yra vienas iš būdų tai pasiekti, tačiau tam reikia ir tokios žemės ūkio politikos, pagal kurią būtų tvirtai įsipareigota teikti viešąsias gėrybes ir ekosistemines paslaugas, susijusias su dirvožemiu, vandeniu, biologine įvairove, oro kokybe ir klimato politikos veiksmais, taip pat kraštovaizdžio palaikymo paslaugas. Be to, svarbu, kad BŽŪP vaidmuo siekiant šių tikslų būtų strategiškai ir išmatuojamas.

Dabartinė BŽŪP „žalioji architektūra“, pagal kurią daugiausia įgyvendinamos trys atskiros, tačiau viena kitą papildančios politikos priemonės – kompleksinė parama, tiesioginės žalinimo išmokos ir savanoriškos agrarinės aplinkosaugos bei klimato srities priemonės, bus pakeista ir visi veiksmai bus susieti pagal tikslingesnę, platesnio užmojo, tačiau lankstų požiūrį. Pagal naująjį įgyvendinimo modelį valstybėms narėms bus leista susikurti privalomų ir savanoriškų I-ojo ir II-ojo ramsčių priemonių, kuriomis bus siekiama ES lygmeniu nustatytų aplinkos ir klimato politikos tikslų, rinkinį. Valstybėms narėms reikės nusistatyti kiekybinius tikslinius rodiklius, kuriais bus užtikrinta, kad būtų pasiekti ES lygmeniu suderinti aplinkos ir klimato politikos tikslai. Valstybėms narėms bus suteikta galimybė lanksčiai rengti strateginius planus, atitinkančius su klimato kaita ir aplinkosauga susijusius vietos poreikius. Reikėtų išnagrinėti, kaip privalomas ES lygmens reikalavimas į kiekvienos valstybės narės BŽŪP strateginį planą įtraukti maisto medžiagų valdymo planą ir tiksliojo ūkininkavimo paskatas, galėtų padėti siekti geresnių rezultatų. Komisija, be kita ko, išnagrinės, kaip būtų galima atsižvelgti į priemones, teikiančias didelę ES pridėtinę vertę aplinkosaugos srityje, pavyzdžiui, daugiamečių ganyklų išlaikymą, kraštovaizdžio elementų išlaikymą ir kūrimą, žemės ūkio vystymą vietovėse, kuriose esama gamtinių kliūčių, ekologinį ūkininkavimą, taip pat individualias ar kolektyvines sistemas, kuriomis siekiama užtikrinti gerą dirvožemio būklę, biologinę įvairovę ir (arba) upių baseinų valdymą.

Ūkininkų pajamos bus remiamos su sąlyga, kad jie laikysis aplinkai ir klimatui palankios praktikos, kuria bus grindžiama savanoriška platesnio užmojo praktika. Ši nauja sąlyga priklausys nuo racionalizuoto aplinkos ir klimato sąlygų rinkinio įgyvendinimo, teikiant aplinkai ir klimatui naudingų viešųjų gėrybių. Valstybės narės išsamiau nustatytų šią praktiką, siekdamos geriau atsižvelgti į konkrečią situaciją, su klimatu susijusią riziką bei poreikius ir kartu užtikrindamos, kad šia praktika būtų tinkamai padedama siekti ES lygmeniu sutartų tikslų. Valstybės narės turėtų užtikrinti, kad sutarti tiksliniai rodikliai būtų pasiekti, ir griežtai bei patikimai stebėti rezultatus. Papildomos naudos aplinkai ir (arba) klimatui teiks naudojimas savanoriškais pradinio lygio programomis ir platesnio užmojo agrarinės aplinkosaugos bei klimato srities programomis, padėsiančiomis valstybėms narėms ir regionams tikslingai spręsti konkrečias problemas.

Tokiu požiūriu bus skatinamas paprastinimas – bus nustatyti vieno lygio reikalavimai tiesioginėms išmokoms, vienas bendras valdymo ir kontrolės taisyklių rinkinys ir sumažės atskirų valstybių narių bei ūkininkų administracinė našta. Padidinus subsidiarumą nebebus visiems taikomas vienodas požiūris ir bus užtikrinta aiški būsimų veiksmų sąsaja su aplinkos apsauga. Vis dėlto, kad visi valstybės narės siūlomi veiksmai ir tiksliniai rodikliai derėtų su bendraisiais ES tikslais, Komisija tuos veiksmus ir tikslinius rodiklius tvirtins pagal suderintą ES programą, įtrauktą į BŽŪP strateginį planą.

Apskritai naujosios BŽŪP „žalioji architektūra“ turėtų būti tokia, kad skatintų remti bendradarbiavimu grindžiamą (kolektyvinį) požiūrį, įtraukiant ūkininkus ir suinteresuotuosius subjektus į rezultatais grindžiamą aplinkai ir klimatui svarbių viešųjų gėrybių teikimą ir parengiant programas, apimančias žinių teikimą ir aplinkosaugos investicijas.

3.4. Kaimo vietovių socialinės ir ekonominės struktūros stiprinimas

3.4.1. Ekonomikos augimas ir darbo vietų kūrimas kaimo vietovėse

Daugelyje ES kaimo vietovių yra struktūrinių problemų, tokių kaip patrauklių užimtumo galimybių stoka, įgūdžių trūkumai, nepakankamas investavimas į ryšius ir pagrindines paslaugas; taip pat iš šių vietovių išvyksta daug jaunimo. Sąjungoje, kurioje visi yra lygūs, pagal ES politiką būtina geriau atsižvelgti į kaimo gyventojų ir bendruomenių galimybes ir siekius. BŽŪP, ypač kaimo plėtros politika, atlieka svarbų vaidmenį remiant darbo vietų kūrimą ir ekonomikos augimą kaimo vietovėse, taip pat padedant išlaikyti kaimo vietovių aplinkos kokybę.

Bendros ES ir nacionalinės investicijos į infrastruktūrą, gamtos išteklių ir žmogiškojo kapitalo plėtrą yra itin svarbios remiant tvarų, kokybišką užimtumą kaimo vietovėse. Kaimo bendruomenėms reikėtų suteikti geresnių galimybių naudotis viešosiomis ir sveikatos priežiūros paslaugomis, mokytis profesijos, naudotis naujų įgūdžių įgijimo programomis, visų pirma skaitmeniniame sektoriuje, taip pat įgyti kokybišką išsilavinimą ir naudotis ryšiu.

BŽŪP yra viena iš kelių ES politikos sričių, kuriomis padedama kurti klestinčias kaimo vietoves, todėl būtina, kad ji dar labiau derėtų su kitų sričių ES politika, tokia kaip sanglaudos politika (pagal kurią kaimo vietovėms taip pat skiriama nemažai ES lėšų), ir Europos infrastruktūros tinklų priemone, taip pat nacionaliniais fondais bei strategijomis. Pagerinus šių politikos sričių tarpusavio koordinavimą, jų įgyvendinimo mechanizmai būtų supaprastinti ir sumažėtų biurokratizmo, keliančio sunkumų administracinėms institucijoms bei piliečiams.

Gerų ekonomikos augimo ir darbo perspektyvų kaimo vietovėms gali teikti naujos kaimo vertės grandinės, tokios kaip švari energija, kuriama bioekonomika, žiedinė ekonomika ir ekologinis turizmas. Šalutiniai žemės ūkio maisto gamybos ir miškų ūkio produktai gali tapti vertingi kaip bioenergetikos ir biopramonės žaliavos, o mėšlą galima paversti biodujomis ir trąšomis, taip prisidedant ir prie energetikos pertvarkos, ir prie bendro maisto medžiagų perdirbimo. Tai taip pat padeda keisti taršesnius ir neatsinaujinančius išteklius bei žaliavas, mažinti maisto nuostolius ir atliekų kiekį. Darnus žemės ūkis ir miškų ūkis yra du strateginės reikšmės sektoriai, padedantys didinti šį potencialą.

Todėl bioekonomikos plėtra pagal tvaraus verslo modelį turėtų tapti prioritetu BŽŪP strateginiuose planuose ir paremti ES žiedinės ekonomikos strategiją bei kuriamus naujus verslo modelius, naudingus ūkininkams bei miškininkams ir padedančius kurti naujas darbo vietas. Tai taip pat padidintų BŽŪP galimybes prisidėti prie energetikos sąjungos ir ES pramonės politikos, skatinant švarią ir efektyvią energijos gamybą, įskaitant tvarų biomasės naudojimą pagal pagrindinius ES žiedinės ekonomikos strategijos principus. ESIF ir kitomis finansinėmis priemonėmis turėtų būti pritraukiama papildomos paramos pagal kaimo plėtros programas, siekiant teikti nebrangias ir ilgalaikiškesnes paskolas verslininkams, norintiems investuoti į kaimo vietas.

9 paveikslas

Vienas iš šio būsimo bendro darbo įvairiose politikos srityse prioritetų yra „pažangiųjų kaimų“ plėtra visoje Sąjungoje. Šia nauja koncepcija, šiuo metu tobulinama pagal kelias iniciatyvas ir bandomuosius projektus, vietos bendruomenėms bus padedama aiškiai ir kompleksiskai spręsti nepakankamo plačiajuosčio ryšio, užimtumo galimybių ir paslaugų teikimo klausimus. Komisija yra įsipareigojusi remti pažangiuosius kaimus norinčias kurti kaimo bendruomenes ir vietos valdžios institucijas gebėjimų stiprinimu, investicijomis, parama inovacijoms, tinklaveika, taip pat taikomomis novatoriškomis finansavimo priemonėmis, skirtomis įgūdžiams, paslaugoms ir infrastruktūrai gerinti.

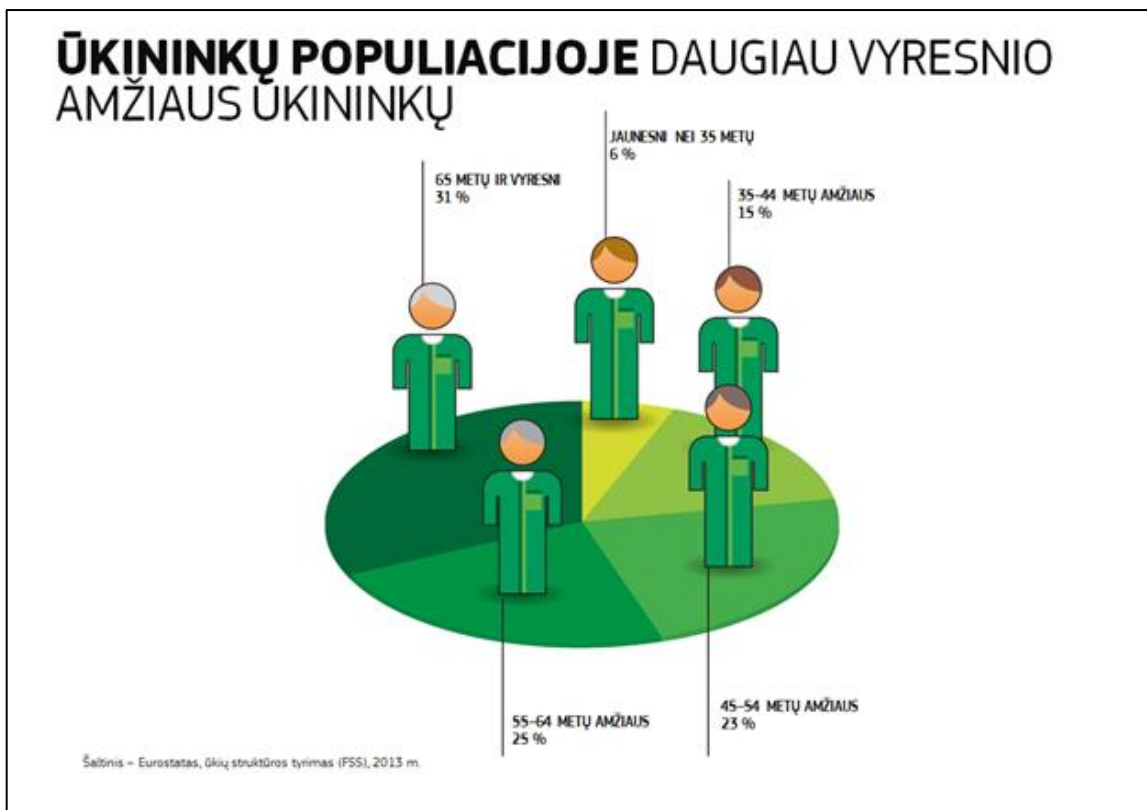
Tolesnės bendros ES ir nacionalinės investicijos į žmogiškojo kapitalo plėtrą kaimo vietovėse yra būtinos tvariam bei kokybiškam užimtumui remti ir padėti šiose vietovėse gyvenantiems žmonėms išnaudoti savo ir savo bendruomenės galimybes, sudarant sąlygas jiems įgyti naujų įgūdžių ir geriau naudotis kokybiškais pagrindiniais paslaugomis, įskaitant galimybę įgyti kokybišką išsilavinimą.

Įsitikinta, kad **LEADER metodas, grindžiamas principu „iš apačios į viršų“ ir vietos iniciatyva**, yra veiksminga priemonė vietos gebėjimams stiprinti ir socialinei įtraukčiai skatinti, mažinant skurdą ir kuriant darbo vietas vietos ekonomikoje. Siekiant sutelkti visą kaimo potencialą, reikia geresnės sąveikos ir koordinuoti veiksmus su savivaldos institucijomis bei vietos agentūromis.

BŽŪP kaimo plėtros priemonės geriausiai atitinka Sąjungos kaimų interesus. Vis dėlto, nors poveikį kaimo bendruomenėms gali daryti visa makrolygmens ir sektorių politika, o galimybių didinti kaimų gerovę teikia daugelis ES fondų, šis kaimo vietovių gaivinimo potencialas ne visada optimaliai išnaudojamas. Todėl Komisija įsipareigojo skatinti taikyti „patikros kaimo požiūriu“ mechanizmą, pagal kurį svarbi politika sistemingai peržiūrima iš „kaimo perspektyvos“, apsvarstant galimą poveikį kaimo bendruomenėms.

3.4.2. Naujų ūkininkų pritraukimas

Žemės ūkio sektorius gali klestėti tik tada, kai vyksta tikra kartų kaita: senėjančią mūsų ūkininkų bendruomenę reikia atjauninti, kad šis sektorius taptų dinamiškesnis ir atviresnis vykstantiems technologiniams pokyčiams. Tačiau jauniems ūkininkams ir kitiems naujiems dalyviams pradėdant ūkininkavimo veiklą kyla nemažų kliūčių (ne tik ekonominių, pavyzdžiui, dėl didelių žemės kainų, bet ir socialinių, kadangi ūkininko profesija laikoma pasenusia arba nepatrauklia, kartais ir dėl nepakankamos socialinės apsaugos).

10 paveikslas

Kartų kaitos užtikrinimo klausimas turėtų būti vienas iš naujosios politikos programos prioritetų, tačiau veiksmingiausiai šį klausimą gali spręsti valstybės narės – šiuo tikslu jos gali naudotis savo įgaliojimais, susijusiais su žemės, mokesčių, paveldėjimo teisės arba teritorijų planavimo procesų reglamentavimu¹¹. Atsižvelgiant į tai, reikia **didinti ES ir nacionalinių veiksmų nuoseklumą**. BŽŪP valstybėms narėms turėtų būti numatyta laisvė rengti **konkreiems jų jaunųjų ūkininkų poreikiams** pritaikytas programas. Pagal naująją įgyvendinimo sistemą valstybėms narėms bus lengviau padėti jauniems ūkininkams. BŽŪP strateginiuose planuose būtų galima numatyti paramą įgūdžiams lavinti, žinioms kaupti, inovacijoms diegti, taip pat paramą verslo plėtrai ir investicijoms. Šiuo atžvilgiu naudingą vaidmenį gali atlikti gamintojų organizacijos. Siekiant didinti kaimo vietovėse gyvenančių jaunuolių galimybes mokytis užsienyje, jauniems ūkininkams reikėtų suteikti daugiau mainų galimybių pagal programą „Erasmus“.

¹¹ Šiomis aplinkybėmis Europos Komisija neseniai paskelbė gaires, kaip apsaugoti žemės ūkio paskirties žemę (Komisijos aiškinamasis komunikatas dėl žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo ir Europos Sąjungos teisės, 2017/C 350/05, 2017 10 18).

Įsikūrimas žemės ūkyje siejamas su didele rizika, dideliais kapitalo poreikiais ir neužtikrintomis pajamomis. BŽŪP turėtų padėti mažinti šią riziką pirmaisiais ūkininkavimo verslo pradžios metais, suteikdama **ES pradinio įsikūrimo paramos sistemą**, pagal kurią būtų paprasčiau ir tikslingiau teikiama būtina parama: tai galima pasiekti supaprastinta tvarka skiriant papildomą išmoką naujiems dalyviams (valstybių narių derinamą prie konkrečių poreikių) ir (arba) stiprinant ar plėtojant dabartinių vienkartinį išmokų mokėjimą.

Reikėtų sudaryti palankesnes sąlygas naudotis ūkių investicijoms ir apyvartiniam kapitalui remti skirtomis **finansinėmis priemonėmis**, be to, tos priemonės turėtų būti geriau pritaikytos prie investavimo poreikių ir naujiems dalyviams būdingos didesnės rizikos. Naujajai ūkininkų kartai teikiamą paramą būtų galima derinti su tinkamomis paskatomis, kuriomis vyresniajai kartai būtų **padedama lengviau užbaigti veiklą** ir būtų didinamas žemės nuosavybės judumas. Be to, vis labiau reikia remti veiksmus, kuriais **skatinamas žinių perdavimas iš kartos į kartą** (per partnerystės grupes ir pagal kitus naujus verslo modelius) ir **padedama lengviau planuoti ūkio perėmimą** (t. y. teikiant konsultavimo, mentorystės paslaugas ir parengiant ūkių perėmimo planus).

3.5. Piliečiams rūpimų klausimų, susijusių su tvaria žemės ūkio produktų gamyba, įskaitant sveikatą, mitybą, gyvūnų gerovę ir maisto atliekas, sprendimas

BŽŪP yra viena iš ES politikos sričių, kuriose siekiama atsižvelgti į visuomenės lūkesčius, susijusius su maistu, visų pirma maisto sauga, maisto kokybe, aplinkos apsauga ir gyvūnų gerovės standartais. Ūkininkai yra tikroji maisto gamybos sistemų pirmoji grandis, todėl galimas jų indėlis į tvarią maisto tiekimo grandinę yra ypač svarbus.

Piliečiai taip pat vis labiau vertina galimybę rinktis kuo įvairesnius maisto produktus, kuriais teikiama **įvairesnės naudos visuomenei**, pavyzdžiui, ekologiškus produktus, geografinėmis nuorodomis (GN) pažymėtus produktus, tradicinius vietinius gaminius ir naujoviškus maisto produktus. Derinant prie kitos ES politikos, BŽŪP reikia toliau tenkinti šiuos pageidavimus, pavyzdžiui, reikėtų atnaujinti ekologinės gamybos taisykles, toliau didinti GN patrauklumą ūkininkams bei vartotojams ir lengvinti jų administravimą arba padėti siekti Tausiojo pesticidų naudojimo direktyvos¹² tikslų. BŽŪP turėtų padėti geriau spręsti ypač svarbius sveikatai klausimus, pavyzdžiui, dėl **atsparumo antimikrobinėms medžiagoms**, kuris vystosi netinkamai vartojant antibiotikus. Laikantis plataus užmojo ir visa apimančio požiūrio į **žmonių ir gyvūnų sveikatą**, kuri atitinka koncepcija „**viena sveikata**“¹³, taip pat reikėtų skatinti naudotis naujomis technologijomis, moksliniais tyrimais bei inovacijomis ir taip mažinti visuomenės sveikatai kylančią riziką.

---

¹² 2009 m. spalio 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/128/EB, nustatanti Bendrijos veiksmų pagrindus siekiant tausiojo pesticidų naudojimo.

¹³ Taip pat žr. https://ec.europa.eu/health/amr/sites/amr/files/amr_action_plan_2017_en.pdf.

BŽŪP taip pat gali padėti ūkininkams geriau laikytis ES **gyvūnų gerovės** taisyklių ir toliau griežtinti standartus pagal savanoriško dalyvavimo iniciatyvas, kuriomis siekiama didinti gyvūnų gerovės vertę rinkoje tiek ES, tiek už jos ribų.

Pagal BŽŪP turėtų būti toliau remiama išskirtinių ir vertingų savybių turinčių produktų gamyba taikant kaimo plėtros priemones, taip pat siekiant skatinti ir didinti tarptautinį šios produkcijos pripažinimą. Be to, BŽŪP atlieka tam tikrą vaidmenį **skatinant sveikesnę mitybą, padedant spręsti nutukimo bei netinkamos mitybos problemą** ir aprūpinant ES piliečius maistingais vertingais produktais, tokiais kaip vaisiai ir daržovės, už prieinamą kainą. Geras pavyzdys – mokyklų programos, pagal kurias mokyklose subsidijuojamas nemokamų vaisių, daržovių ir pieno produktų tiekimas ir, naudojantis šiomis programomis, skatinama su sveika mityba susijusi veikla klasėse. Kampanijos, kuriomis siekiama skatinti sveikos mitybos įpročius ir vartoti daugiau vaisių ir daržovių, turėtų būti svarbus BŽŪP skatinamosios veiklos akcentas.

Vartotojų maisto produktų pasirinkimas priklauso nuo įvairių, toli gražu ne vien su BŽŪP susijusių veiksnių. Todėl svarbiausias šios politikos uždavinys yra **padėti ūkininkams numatyti** mitybos įpročių **pokyčius ir pritaikyti savo produkciją** prie rinkos tendencijų ir vartotojų poreikių. Stiprinant žemės ūkio žinių trikampį ir plėtojant geresnes sąsajas su atitinkamomis iniciatyvomis, tokiomis kaip Europos inovacijos ir technologijos instituto Maisto partnerystė ir ES maisto mokslinių tyrimų iki 2030 m. strategija, taip pat bus padedama kuo labiau padidinti BŽŪP indėlį į perspektyvią mūsų aprūpinimo maistu sistemą.

Galiausiai BŽŪP gali padėti mažinti **maisto atliekų kiekį** ir maisto nuostolius, skatinant geresnę gamybos ir perdirbimo praktiką (pvz., skatinant taikyti naujas technologijas, dėl kurių greitai gendantys produktai yra ilgiau tinkami vartoti, arba geriau derinant pasiūlą ir paklausą laikantis didesnio skaidrumo) ir remiant iniciatyvas, pagal kurias įprasti vartojimo modeliai („gamyba – vartojimas – išmetimas“) keičiami žiedine bioekonomika.

4. PASAULINIS BŽŪP ASPEKTAS

BŽŪP yra ES politika, tačiau ji akivaizdžiai turi **pasaulinės reikšmės ir sąsajų**. Priimant sprendimus dėl šios politikos ateities joms reikia skirti daug dėmesio. BŽŪP ir darnaus vystymosi tikslų sąsajos pateikiamos 3 paveiksle. ES yra įsipareigojusi savo **išorės politika ir priemonėmis** padėti šalims partnerėms siekti tų pačių tikslų. Todėl ji sieks pagal savo politiką imtis nuoseklių veiksmų, suderintų su 2030 m. darbotvarke, ir laikysis savo įsipareigojimo didinti darnaus vystymosi politikos nuoseklumą¹⁴. Pastaruoju atveju būtina atsižvelgti į vystomojo bendradarbiavimo tikslus vykdant politiką, galinčią daryti poveikį besivystančioms šalims.

---

¹⁴ Plg. SESV 208 str.

Šiuo atžvilgiu BŽŪP yra suderinta ir bus toliau derinama su ES vystymosi politika¹⁵, pagal kurią pripažįstamas svarbus darnaus žemės ūkio vaidmuo naikinant skurdą ir siekiant darnaus vystymosi besivystančiose šalyse, taip pat skatinama žemės ūkio rinkų plėtra ir integruotos vertės grandinės, kuriomis padedama skurstantiesiems ir skatinama kurti žemės ūkio pramonės darbo vietas.

4.1. Prekyba

Dėl ES žemės ūkio ir maisto perdirbimo sektoriaus pastangų, taip pat dėl paramos, teikiamos ES prekybos susitarimais ir BŽŪP (įskaitant skatinimo politiką), ES yra didžiausia pasaulyje žemės ūkio maisto produktų eksportuotoja. Toliau liberalizuojant prekybą ir aktyviau dalyvaujant pasaulinėse vertės grandinėse bus galima dar labiau išplėsti ES žemės ūkio maisto produktų eksportą, atsižvelgiant į visame pasaulyje dėl viduriniojo visuomenės sluoksnio poreikių didėjančią paklausą, taip pat derinantis prie mitybos pokyčių. Toliau augant tarptautinei prekybai, piliečiai galės lengviau gauti įvairesnių ir įperkamesnių produktų.

Išlaikydama ES žemės ūkio maisto produktų sektoriaus orientaciją į rinką ir su tarptautinės prekybos teise suderintas BŽŪP priemones, ES taip pat galės toliau būti lydere tokiose tarptautinėse organizacijose kaip Pasaulio prekybos organizacija (PPO) ir skatinti atvirą prekybą bei pritarti griežtai su prekybą iškraipančių formų parama susijusiai drausmei.

Tačiau negalima nekreipti dėmesio į tai, kad **kai kurie žemės ūkio sektoriai negali išverti visiško prekybos liberalizavimo ir nevaržomos konkurencijos su importuojamomis prekėmis**. Todėl turime toliau deramai pripažinti tokių produktų pažeidžiamumą ir į jį atsižvelgti per prekybos derybas bei tirti, kaip būtų galima **panaikinti geografinius skirtumus**, susijusius su pranašumais ir trūkumais, kurie daro poveikį Sąjungos žemės ūkio sektoriui dėl ES prekybos susitarimų.

Dėl nepagrįstų sanitarijos ir fitosanitarijos (SFS) kliūčių šiuo metu ES taikomi eksporto į daugelį svarbių trečiųjų šalių žemės ūkio maisto produktų rinkų apribojimai. ES toliau sieks teisingų ir subalansuotų santykių su savo prekybos partneriais ir, kai tinka, skatins vadovautis ES SFS „vieno subjekto“ koncepcija. Tačiau tai jokių būdu nepakenks aukštiesiems ES standartams. Be to, įvairiomis savo bendradarbiavimo ir techninės paramos priemonėmis ES turėtų skatinti glaudesnę bendradarbiavimą su ES partnerėmis šalimis ir regionais, ypač dėl naujų ir didėjančių gyvūnų sveikatos ir fitosanitarijos grėsmių.

---

¹⁵ Naujasis Europos konsensusas dėl vystymosi, pasirašytas 2017 m. birželio 7 d. ir paskelbtas https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/european-consensus-on-development-final-20170626_en.pdf.

4.2. Migracija

Būsimoji BŽŪP turi atlikti svarbesnę vaidmenį įgyvendinant Valetos aukščiausiojo lygio susitikimo¹⁶ rezultatus – šalinant pagrindines migracijos priežastis.

Pagal BŽŪP remiamus projektus įgytos žinios ir praktinė patirtis turėtų būti naudojamos plečiant užimtumo galimybes ir pajamų duodančią veiklą migrantų kilmės ir tranzito regionuose, be kita ko, pagal ES išorės investicijų plane numatytus jaunųjų ūkininkų mokymo bandomuosius projektus, dalyvaujant Europos ūkininkų organizacijoms. Be to, reikia išnagrinėti plačias ES ir Afrikos Sąjungos mainų sistemų teikiamas galimybes. Bendradarbiavimą žemės ūkio mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje būtina stiprinti atitinkama ES politika ir priemonėmis. Komisija taip pat yra įsipareigojusi stiprinti strateginę politinę bendradarbiavimą ir dialogą su Afrikos Sąjunga su žemės ūkiu ir kaimo plėtra susijusiais klausimais, taip padėdama šiam regionui vystyti žemės ūkio maisto pramonės ekonomiką.

ES žemės ūkyje yra darbo galimybių sezoniniams darbuotojams.

Be to, teisėtiems migrantams, visų pirma pabėgėliams, įsikurti ir integruotis į kaimų bendruomenes galima padėti BŽŪP kaimo plėtros priemonėmis. Iš patirties žinoma, kad tam ypač tinka bendruomenės inicijuota vietos plėtra (LEADER).

---

¹⁶ Žr. <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2015/11/11-12/#>.